

ASA TEMPEL NU!

DEL 1.

af Grølheim

Det har længe været diskuteret, hvorvidt vore forfædre foretog deres gudedyrkelse i egentlige templer eller, som de kaldes i den norrøne litteratur, gudehov. Man har normalt taget udgangspunkt i Tacitus Germania, hvor han skriver "For øvrigt finder germanerne det uforeneligt med de himmelske magters storhed, at lukke dem inde bag vægge og afbillede dem med menneskelige træk. Derimod indvier de lunde og skove til guderne og benævner de hint hemmelighedsfulde væsener, som de kun i kraft af deres religiøse ærefrygt kan se." Det er i øvrigt et synspunkt, som Adam af Bremen gentager om saxernes gudedyrkelse i sin krønike om det Hamburg-Bremenske ærkebispesæde. Adam af Bremen har med stor sandsynlighed skrevet afsnittet af fra Tacitus⁽¹⁾ på samme måde, som han i stor udstrækning anvendte andre romerske historikere som kilde til de dele af sin krønike, han ikke havde samtidige kilder til. Og derfor kan vi ikke tage Adam af Bremens udsagn som bevis for, at Tacitus havde ret.

Tacitus selv havde aldrig været i Germanien og har måttet forlade sig på andenhånds udsagn, enten fra andre geografiske værker eller de få rejsende, der havde været forbi. Samtidig har han opfattet Germanien som et geografisk område. Når han skriver "Germanerlander – taget i sin helhed – afgrænses fra Gallere, Rætere samt Pannoniere af floderne Rhinen og Donau, fra Sarmaterne og Dakerne af indbyrdes frygt og bjerge. De øvrige dele af landet omgives af oceanet, der om-slutter vide halvøer og vældige ølande."⁽²⁾ Tacitus skriver også et andet sted "...Desuden skal navnet Germanien være af ret ny dato og først fornyelig kommet til, da de første der krydsede Rhinen og fordrev gallerne dengang, blev navngivet germanere. Det skal således være navnet på et landområde og ikke på en folkegruppe, der gradvis har vundet hævd, således at de først er blevet kaldt Germanere af navngiveren og dernæst

har kaldt sig selv germanere, da navnet var blevet opfundet. Det vil sige, at Tacitus beskriver skik og brug i et meget stort område, der indeholder mange forskellige etniske grupper.⁽³⁾ Derfor kan man ikke umiddelbart gå ud fra, at det, han beskriver, er gældende for alle områdets stammer. Hvad angår Tacitus udtalelse om afbildning af guderne, må man i hvert fald sige, ikke er i overensstemmelse med arkæologiske fund, da der er fundet adskillige gudestøtter af træ både fra ældre og yngre jernalder og endda helt tilbage fra bronzealderen.⁽⁴⁾

I Tyskland, som jo ligger nærmere Romeriget og derfor ville være mere umiddelbar som kilde for Tacitus, er der fundet templer helt tilbage fra stenalderen og bronzealderen. (Se fks omtalen af himmelskiven forrest i dette nummer). Også fra keltisk jernalder, betydeligt nærmere Tacitus egen tid, er der fundet templer på tysk område.

Det vil her være på sin plads at definere, hvad der forstås ved et tempel. Sædvanligvis forestiller man sig et tempel som en bygning. Sådan er det ikke nødvendigvis. For kristne, jøder og muslimer er det kultbygningen, der er synonymt med helligstedet, hvad end det er kirken, moskeen eller Jehovas Vidners rigssal. Når forskere, med en kristen baggrund, taler om "templer" eller "gudehov" er det ofte kirkebygningen, de har i bagehovedet og forsøger at finde en pendant til i det historiske materiale. Det er formodentlig også det, der lå bag Olaf Olsens⁽⁵⁾ påfaldende krampagtige forsøg fra 1963 på at påvise, at ingen af de danske middelalderkirker var bygget oven på hedenske gudehov. Lad være, at Olaf Olsen nærede en naiv tillid til latinske kilder som Adam af Bremen og Tacitus, hvorimod han totalt afskriver den norrøne litteratur på et nok lidt for spinkelt grundlag. Olsen gennemgår nogle stolpehuller fundet under middelalderlige kirker og redegør for, at der rent dateringsmæssigt kun kan være

tale om tidlige trækirker, idet ingen af disse stolpehuller kan dateres til før 960. Nu kan der godt være bygget gudehov i Danmark i Svend Tveskægs regeringstid (986 - 1014), men Olsen har formodentlig ret i, at de fleste af de nævnte stolpehuller stammer fra tidlige stavkirker. Det, han derimod ikke tager med i betragtning er, at en hedensk kultplads ikke nødvendigvis er det samme som en kultbygning. Adam af Bremen skriver et sted, Olsen måske har overset, om biskop Unwan, at "han sørgede for, at alle de hedenske skikke, der stadig var forbundet med stærk overtro i dette land, fuldstændigt blev udryddet; og han lod kirkerne i sit stift restaurere med træ fra de hellige lunde, som vore landsmænd i marsken i tåbelig andagt plejede at frekventere."⁽⁶⁾ På samme måde kan man godt forestille sig, at de første stavkirker har været bygget med lundens træer for at overføre den ærbødighed, almuen nærede for disse, til kirkebygningen. Man kan også føre tanken videre og spekulere på, om de sten, de middelalderlige kampestenkirker er bygget af, ikke netop er stenene fra den hørg, (en hellig stendynge) der lå på det hedenske helligsted, hvor kirken blev opført. Det er naturligvis lidt vanskeligt at bevise, men det er fakta, at man kan finde en hel del helleristninger, skåltegn og runeindskrifter på kampestenene i middelalderkirkernes mure.

Et helligsted eller kultplads, et sted, hvor ritualer afholdes til de højere magter, fordrer ikke nødvendigvis nogen bygning. Derfor er moderne arkæologer og religionshistorikere mere begyndt at tale om det rituelle landskab, hvor kultpladsen forholder sig til hellige terrængenstande som vådområder, høje, lunde, træer, klippeflader og sten. Det forhindrer dog ikke, at kultpladsen har en arkitektonisk udformning, som fks giver sig udtryk i et tempel.

Man må formode, at en kultplads er indrettet på en sådan måde, at den understøtter den kulthandling, der finder sted der. For det

første må man markere stedet, således at folk for det første er klar over, at der er tale om et helligsted og for det andet respekterer det. Det gælder også for hellige lunde. En missionær ved navn Helmold beretter om en af slavernes lunde. "Der så vi blandt meget andet nogle hellige Egetræer, viet til landets Gud, Provo. Rundt om dem var en åben plads og et sørgeligt sammenføjjet gærde med to porte" (kristne beretninger fremstiller ofte hedensk religion som trist). En sådan afgrænsning i form af et stavgærde, eller anden form for trækonstruktion, er formodentlig det, arkæologer fra Nationalmuseet har fundet, i forbindelse med helleristningsfeltet Madses Bakke på Bornholm. Ved Madses Bakke blev også fundet en anden ting, der ofte er brugt til markering af hellig sted, nemlig en bautasten. En kilde til stenens rolle er det nærliggende at finde i den opfattelse, man finder i den norrøne litteratur, at vætter eller dværge bor i sten. Det vil sige, at stenen er besjælet med et åndeligt væsen. En anden helligdom fra bronzealderen, der er fundet nær Løgstør i Nordjylland, bestod af en enkelt bautasten, omkranset af et halvcirkelformet stavgærde. På stenen var lavet en helleristning, forestillende en fisk, der bliver fanget. Når man tager beliggenheden nær Limfjorden i betragtning, er det nærliggende at tolke helligdommen som tilhørende Njords eller Ægirs område.

Her må jeg naturligvis gøre opmærksom på, at historikere og arkæologer normalt ikke vil sætte navn på nordiske guder, når man kommer længere tilbage end germansk jernalder. Det kan vi derimod godt som asatroende, når vi støder på den samme funktion, som guder har i den norrøne litteratur. Netop fordi det er de guder, vi tror på, kan vi være ligeglade med, at historikerne ikke kan bevise noget. Så længe det ikke kan modbevise, er der rum for tro. Hvad vore forfædre i bronzealderen har kaldt deres guder, er ligegyldigt, ud fra en arkæologisk synsvinkel, men at sætte navn på guder kan være nyttigt, hvis man vil forstå gudedyrkelsen i et bredere perspektiv.

Også guder i form af gudebilleder kan stå opstillet i stavgårde. Den arabiske købmand Ibn Fahdlan skrev om russernes gudedyrkelse: "Når deres skibe kommer til en ankerplads går hver enkelt i land, medtager brød, kød, løg, mælk og en alkoholisk drik og stiller sig foran et stykke oprejst træ, der har et ansigt, ganske som et menneske. Rundt om denne er der små figurer. Bag disse figurer er der lange planker nedstukne i jorden. Han stiller sig foran den store figur og tilbeder den...". Lignende cirkelformede stavgårde er fundet mange steder, bl.a. under tvangsborgen Trælleborg på Sjælland.

Hvis man skal se på, hvilken funktion en kult-bygning kan have på et hedensk helligsted, er der tre - fire funktioner, der springer i øjnene. For det første vil det være naturligt at lægge et tag over gudebilledet, så det ikke tager skade af vejrliget. Særligt, hvis der er tale om et finere forarbejdet eksemplar. Hvis

man yderligere har udstyret det med kostbarheder, vil det også være naturligt at sætte en dør med lås på stavgærdet. Vupti, så har man lige pludseligt et kulthus. Formodentlig er det en sådan bygning, der i den norrøne litteratur bliver betegnet som et Gudehov, da man her kan tale om et hus, som guden bor i. (jlf. "hoff" på tysk, der betyder bondegård) Det behøver ikke kun at være guden, man skærmer for vejrliget. Her i Skandinavien vil det være praktisk at have et sted at afholde de offermåltider, der er beskrevet i den norrøne litteratur. Særligt i vinterhalvåret, hvor det ofte regner og er koldt. Det er også en erfaring, vi har draget ved afholdelse af asatrocemonier i moderne tid.

En tredje brug af hus i forbindelse med kultplads, kan være som støttefunktion for opbevaring eller fremstilling af diverse kultgenstande, som anvendes i ceremonier.

Endelig kan man forestille sig i forbindelse med gravlæggelser, at man kan have et slags kapel til at anbringe den døde inden ligbrændingen.

Man kan sagtens forestille sig disse funktioner slået sammen i den samme bygning, men der er heller ikke noget i vejen for, at de kan foregå i hver sin bygning. Ikke alle funktionerne behøver den samme grad af arkitektonisk "finish."

Kelternes helligdomme, som man har fundet en hel del af, var, som udgangspunkt, et kvadratisk eller firkantet område, indhegnet af diger, grøfter og palisader. Ganske vidst ikke nogen, der var beregnet til forsvar, men som en markering af det hellige sted. Indvendig i indhegningen kunne der være særlige grøfter eller brønde til at anbringe det offer, der fremføres i helligdommen. I løbet af keltisk jernalder bliver disse indhegninger også forsynet med bygninger af forskellig art, oftest med et alter og gudestøtter, men man har også fundet et overdækket stillads, hvorpå hovedløse krigere, evt. fjender dræbt i kamp, var opstillet.⁽⁷⁾

Saxo giver en beskrivelse af Rygievits tempel i byen Karenz "...selve templet havde telt-sider i stedet for vægge; Loftet hvilede kun på søjler." Senere fremgår det, at Rygievits billede står bag disse teltvægge. Der af kan man se, at hvad der opfattes som et tempel, ikke nødvendigvis behøver at være begrænset til en egentlig kultbygning, selv om man må formode, at en sådan konstruktion, som beskrevet af Saxo, dog har måttet efterlade sig arkæologiske spor, i form af stolpehuller.

Her vil det være på sin plads at diskutere Saxos troværdighed. Det burde ikke være nogen hemmelighed, at Saxo har haft sin egen dagsorden, med det han skriver, og fks i historien om Balder og Hother fordrejer historien, så den får det modsatte synspunkt, end hvad man kan læse i den norrøne digtning og Snorre Sturlassons værker om samme emne. Saxo har haft sin egen dagsorden, som han bl.a. selv angiver, er at give Danerne en lang og glørværdig historie, der strækker sig tilbage til Augustus. Derfor har han brugt revl

Firehovedet gudestatue fundet i Polen

og krat af gamle beretninger og skjaldekvad til at gøre sin kongerække så lang som mulig. I forbindelse med historien om Hother og Balder, kan man formode, at han, som ansat af Biskop Absalon, har villet smudskaste de Guder, hans hedenske forfædre havde haft den største hengivenhed for, hvad han på anden vis også gør, med de andre Guder. Hvad der er interessant i den forbindelse er, at Saxo konsekvent, og i tråd med tidens herskende opfattelse, betragter guder som mennesker, der, af den uvidende almue, er blevet ophøjet til guder.

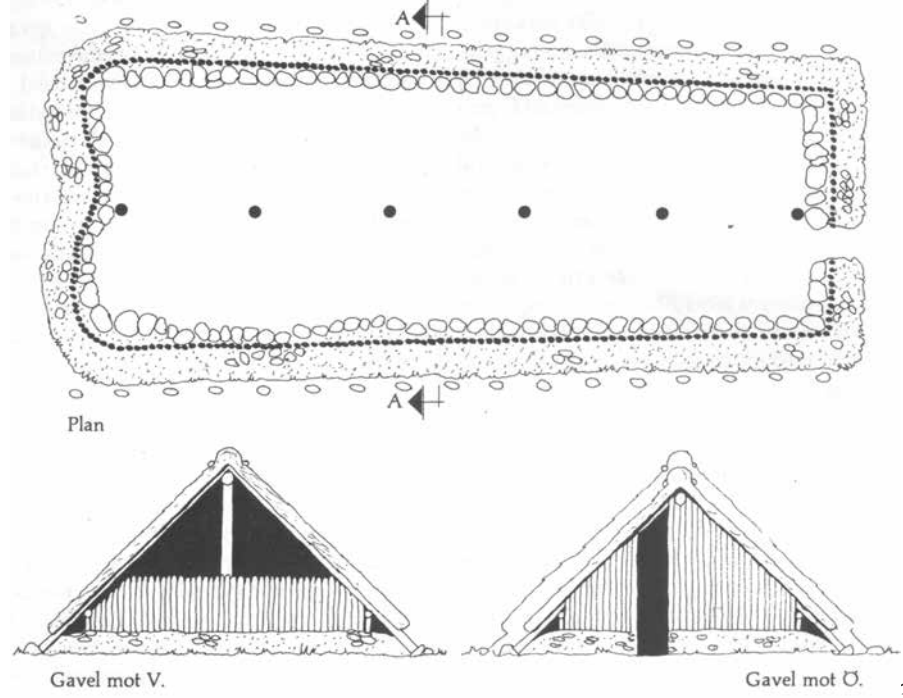
Historien om Absalons og Valdemars togter til Rygen, er derimod for Saxos udgangspunkt samtidshistorie. Historikere har tidligere været tilbøjelige til at opfatte en kilde, der skriver om noget, der foregår tættest på den nedskrevne begivenhed, som mere troværdig. Det kan man dog ikke nødvendigvis gå ud fra.⁽⁸⁾ Særligt bør man være opmærksom på, at skribenten har den dagsorden at behage sin opdragsgiver. Det betyder naturligvis ikke, at alt hvad Saxo har skrevet er forkert, men at man må læse det gennem et filter, hvor man er sig hans hensigter bevidst.

De vendere, som Absalon påstås at have kristnet, var allerede blevet tvangskristnet én gang før, af den tysk-romerske kejser, men da de blev brandskattet, gjorde de oprør og smed tyskerne ud. I den forbindelse skriver bl.a. Adam af Bremen, at slaverne faldt til-

bage til hedendommen, hvilket også Saxo skriver flere steder. I Saxos historie om Arkonas indtagelse, giver Saxo imidlertid en interessant oplysning, der stiller spørgsmålstegn ved, om ikke netop Svantevits tempel var en kristen kirke. Først giver han en lang og interessant beskrivelse af den hedenske gudedyrkelse, der foregik der, så nævner han, at "guden" hedder "Svantevit," men derefter skriver han "... da Rygboerne i sin tid var blevet undervunget af Karl d. Store og det var blevet dem pålagt at yde skat og skyld til St. Vitus i Corvey,⁽⁹⁾ der havde vundet navnkundighed ved sin martyrdød, havde de, da Karl var død, i deres iver efter at genvinde friheden og afkaste sig trældoms-åget, slået sig på hedenskab igen; de havde da, i Arkona, oprejst dette afgudsbillede, som de kaldte St. Vitus, til hvis dyrkelse de nu anvendte de penge, de før havde udredt til klosteret Corvey, som de nu ikke længere ville have noget at gøre med, thi de var godt fornøjede med den St. Vitus, de havde derhjemme og havde ikke nødtigt at lystre en fremmed." Navnet Svantevit kan rent sprogligt udmærket være en datidig slavisk udtale af "Sanctus Vit(us)."⁽¹⁰⁾ Det er derfor ikke usandsynligt, at Rygevit i virkeligheden betyder Rygens (St.) Vit(us) og dermed bliver hans tempel i Karenz også en kristen kirke. Imidlertid er der ikke meget kristen over den beskrivelse, Saxo giver, af templet i Arkona og den gudedyrkelse, som foregik der: "Midt i byen var der en åben plads, hvor der stod et overmåde prægtigt tempel af træ, som holdtes i ære, ikke blot fordi det var så pragtfuldt, men også på grund af det afgudsbillede, der var opstillet i det. Udvendigt prangede templet med forskellige billeder i omhyggeligt udskåret ophøjet arbejde, som imidlertid var groft og fuskeragtigt malet. Der var kun en dør, men selve templet var delt i to rum, hvoraf det ene løb langs væggene og havde rødt, medens det inderste hvilede på 4 søjler og havde baldakiner i stedet for vægge, og havde ikke andet tilfælles med det yderste end loftet og nogle enkelte bjælker. I templet stod den omtalte billedestøtte i overmenneskelig størrelse. Den havde fire hoveder og lige så mange halse, af hvilke de to vendt fortil og de to bagtil; såvel af de to hoveder fortil, som af de to bagtil, vendte det ene til højre og det andet til venstre. Hår og skæg var studset, så kunstneren, der havde gjort billedet, havde i så henseende holdt sig til, hvad der er skik og brug blandt rygboerne. I højre hånd holdt gudebilledet et horn, lavet af forskellig slags malm; Det fyldte den præst, der gjorde tjeneste i templet, en gang om året med vin, og spåede af den, hvorledes næste års høst ville blive. Den venstre arm holdt guden bøjet og støttet ind til siden. Kjortlen nåede ned til skinnebenene, der bestod af forskellig slags træ, der var så lønligt forbundet med knæene, at man kun ved at se nøje til, kunne opdage sammenføiningen. Fødderne var helt nede ved gulvet, men det, de stod på, var skjult nede i jorden. Tæt på

så gudens bidsel og sadel og andre tegn på hans værdighed, hvoriblandt man måtte undre sig over hans overmåde store sværd, hvis skede og fæste var af sølv og prydet med prægtigt ophøjet arbejde." Hvorvidt det virkelig gik sådan for sig, som Saxo her har beskrevet, ved vi naturligvis ikke. Muligheden for, at der faktisk er tale om en øjenvidneberetning, som Saxo har nedskrevet, foreligger afgjort, men hvis Saxo her har villet gøre rygboernes gudedyrkelse mere hedensk end den var, så gør beretningens detaljeringsgrad, at han må have haft oplysningerne andetsteds fra, fks en hjemlig fortælletradition for, hvordan hedensk gudedyrkelse foregik. Arkæologisk har man kunnet påvise kulthuse helt tilbage fra bronzealderen, men hvis man med et kulthus, også regner et hus, hvori en kommunion (eller et offermåltid) indtages, kan det være vanskeligt rent arkæologisk, at skelne det fra huse, hvor der indtages almindelige måltider. I det hele taget er det lidt vanskeligt i den forbindelse at afgøre, hvor grænsen går mellem et almindeligt beboelseshus og et kulthus. Man kan nemlig godt forestille sig, og det har hidtil været den gængse opfattelse blandt arkæologer, at offermåltidet blev indtaget i almindelige beboelseshuse, i særdeleshed for den private kults vedkommende og for den offentlige kults vedkommende, i høvdingens hal. En sådan praksis udelukker imidlertid ikke, at offermåltider nogle steder kan have været indtaget i offentlige kulthuse eller evt. i en hal, opført udelukkende til dette formål, i forbindelse med et gudehov, tempelkompleks eller helligsted i øvrigt. De fleste fund af vore kulthuse fra bronzealderen er gjort under eller i umiddelbar nærhed af gravhøje. På Tofta Högar på Bjerrehalvøen i det nordlige Skåne, ligger en af de bedst bevarede kultpladser fra bronzealderen. Området, der blev udgravet i sidste halvdel af 70'erne, er et kompleks bestående en række platforme, gravhøje, bautasten og

stendiger, der har udgjort en arkitektonisk helhed. Stendigerne består af en massiv stenpakning af kraftige sten, på ydersiden afgrænset af en kantkæde af mindre sten. Oven på stendiget var opkastet en delvist stenblandet jordfyldning, som afslutningsvis har været dækket af en stenpakning. En åben stenrende i digernes midte angiver, at de har været forsynet med en lav palisadelignende trækonstruktion. Disse stendiger danner visse steder rektangulære indhegninger med afrundede hjørner. De største af dem viser ingen tegn på at have været overdækket, men en mindre indhegning har til gengæld vist spor af både tagbærende midterstolper og massive trævægge. (Se illustration.) Området har dog udvist en bemærkelsesværdig mangel på fund og kulturlag, hvilket udelukker en permanent bosættelse på stedet. Derfor anser arkæologerne, at der er tale om en kultbygning til brug ved gravkulten. "Hele opbygningen af Tofta Högar synes at have været en velgennemtænkt arkitektonisk skabelse, hvor storhøjene er rejst på platforme i tilknytning til tagdækkede kulthuse og åbne palisadeomsluttede indhegninger til ceremonielt brug." skriver arkæologen Göran Burenhult.⁽¹¹⁾ Denne type anlæg har sin største udbredelse i Skåne og Halland, men har også paralleller i Danmark og Nordtyskland. En sådan plads, sandagergård blev fundet i Hornsherred ved nedlæggelse af rør til det danske naturgas net. Hvordan kulten er foregået omkring disse kulthuse fra bronzealderen, ved vi af gode grunde ikke. Har der udelukkende været tale om en slags "ligkapper" eller er der tale om huse til indtagelse af et måltid med de afdøde slægtninge. Det har i senere tiders folketradition har været skik at gøre, ved vinterens begyndelse og den kristne "allehelgensaften" og formodentlig er identisk med Alfeblót.⁽¹²⁾ Sydegruberne nord for kulthuset kunne pege i den retning. Spørgsmålet er så, om kulthuset har været benyttet ved andre ceremonier.

Man kan synes, at når man har et kulthus til indtagelse af en type kultmåltider, hvorfor så ikke også benytte det andre gange, når vejret gør det fordelagtigt.

Selv om Sandagergårdpladsen har været benyttet til begravelse helt ind i ældre jernalder, har kulthuset dog ikke være i brug på det tidspunkt. Nogle andre fundsteder fra de første 1000 år af jernalderen, der kan tolkes som kulthuse, har arkæologerne da heller ikke endnu fundet. Det udelukker dog ikke, at kulthuse eller tempelkomplekser skulle have været benyttet i den periode. De kan evt. have ændret karakter på samme måde som offerskikken i de to sidste århundrederne af bronzealderen og i hele keltisk jernalder bliver "fattigere," som nogle arkæologer har beskrevet det. Der er dog, på en boplads ved Kärregård i Halland, fundet en firkantet indhegning fra førromersk jernalder, som ligner de før nævnte keltiske helligdomme dog uden nogen form for bygning.⁽¹³⁾

Lignende firkantede indhegninger har arkæologerne påvist umiddelbart i tilknytning til til den sene jernalders og vikingetidens stormandsgårde. I mange af disse indhegninger har man endda fundet nogle bygninger som arkæologerne i stigende grad er begyndt at tolke som egentlige tempelbygninger eller gudehov. Blandt andet er der op til den store hal i Lejre fundet en sådan bygning, der kunne være et gudehov. Nogle arkæologer har deri villet se en parallel til middelalderens kirkebyggerier, der oftest blev opført af adlen i tilknytning til deres gårde.⁽¹⁴⁾ Det skal forstås på den måde, at den magt-elite der havde indført den nye religion, beholdt magten, men fortsatte en ældre praksis med at understøtte gudedyrkelsen.

Det skal dog nævnes, at det næppe er gået de stormænd og (goder?) der ikke antog kristendommen så godt. Under Trælleborg blev der fundet et hedensk kultsted, ikke i forbindelse med en stormandsgård, der bevidst og voldeligt var blevet ødelagt umiddelbart før opførelsen af ringborgen. Blandt andet var et barn og et afhugget mandshoved blevet smidt i en brønd i den forbindelse. Tidligere, hvor arkæologer var mere farvede af kristen propaganda, blev det opfattet som et tegn på menneskeofring, men det kan det ikke have været, da brønden var opført til vandforsyning, og genstandene i den var samtidig med Trælleborgs opførelse. Var det mon goden og hans barn, der af Harald Blåtands håndlangere blev smidt i brønden?

Et sted, der overlevede Harald Blåtand, selv om det ikke stod længere end til midt i 1000 tallet og som har været med til at ændre forskernes syn på forekomsten af Gudehove, er det, der er blevet kaldt stormandsgården ved Tissø.

Området ligger umiddelbart ud til Tissø og strækker sig 1,5 km langs bredden og 2-300 m ind i landet. Det totale areal er ca. 500.000 kvadratmeter. Bebyggelsen blev opført i slutningen af 500 tallet og blev nedlagt i begyndelsen af 1000 tallet. Den består af en centralt beliggende gård og to omfattende

værkstedsområder nord og syd for denne. Værkstedsområderne har bestået af læhegn, grubehuse og andre småhuse, der har været genanvendt flere gange, men tilsyneladende ikke til længerevarende beboelse, men i særlig hektiske perioder med meget aktivitet.

Den centralt beliggende gård er særlig interessant. Den er blevet ombygget i 4 forskellige faser, men den grundlæggende struktur har været bibeholdt i gennem hele perioden (se illustration). Den består af en stor halbygning, en smedie og et særligt indhegnet område, hvori der befinder sig en bygning, som arkæologerne har tolket som en kultbygning, hvad vi normalt ville kalde et tempel eller gudehov.

Der er fundet ualmindelig mange hedenske amuletter og smykker med motiver fra den nordiske mytologi inden for storgårdens område. Torshammere, hængesmykker i form af valkyrier både til hest og til fods og endda et, der forestiller en kvinde, der bærer et meget stort brystsmykke (Freja med Brisingamen?) På søbunden umiddelbart ud for storgården er der fundet en del ofrede våben og andre genstande. De fleste er fra vikingetiden, men en del genstande viser, at denne offertradition går tilbage til bebyggelsens start.

De mange hedenske amuletter, smykkerne med de mytologiske figurer, våbenofrene fra søen og ikke mindst søens navn, guden Tyr, viser tydeligt, at storgården var centrum for en række hedenske kultaktiviteter.

Arkæologerne finder det derfor nærliggende at opfatte det særligt indhegnede område som et kultområde, og bygningen som et gudehov. En ikke helt urimelig tanke, når man tænker på den funktion, indhegnede områder havde i keltisk jernalder som oven for beskrevet.

En anden ting, der er værd at nævne i den forbindelse, er den berømte Tissøring der blev fundet i værkstedsområdet i 1977. Det er en en snoet guldhalsring på 1,8 kilo fra 900 tallet. Den er for stor til at kunne bæres af et menneske, men muligvis kunne den have været båret af en gudestøtte eller den kunne have fungeret som edsring.

Den store hal har været af bemærkelsesværdig format. De tagbærende stolper har været ca. 60 cm i diameter og gravet 3m ned i jor-

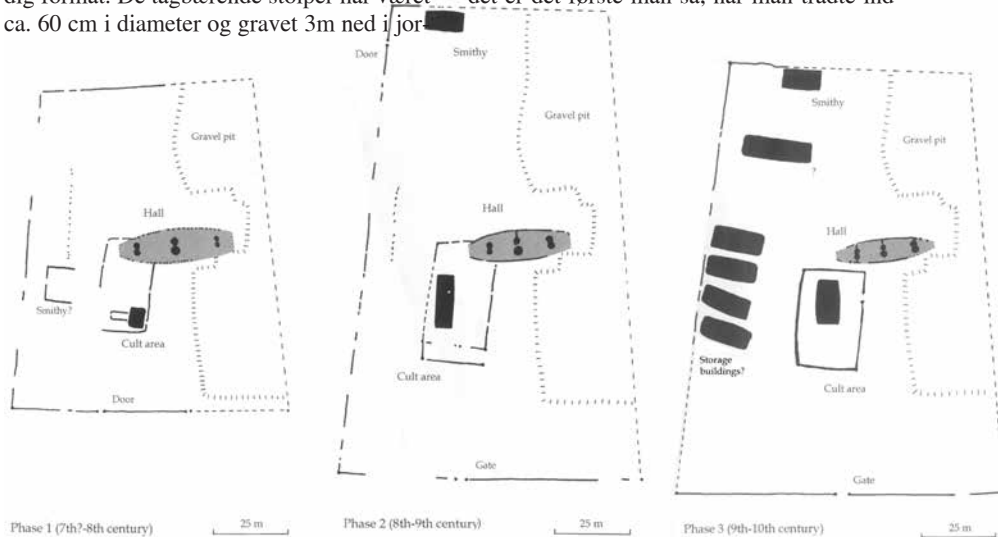
den. Måske har den haft to etager. Forholdsmæssigt er der fundet mange fortinnede og forgyldte genstande af bronze og sølv, samt påfaldende indslag af våbenudstyr, som eksempelvis pilespidser. Flere af pilene er typiske krigspile designet til gennembrydning af ringbrynjer. Der er også fundet flere fint forarbejdede hjalter, fæsteknapper og andre beslag fra sværd. Rytterudstyr i form af bidslers og sporer, som regel også dekorationer af sølv og messing, viser tydeligt, at gården jævnligt er blevet besøgt af datidens krigaristokrati.

Det er blevet foreslået, at Tissøgården var en sideresidens, som lejrekongerne kunne besøge på deres rejser rundt i riget, som det har været tilfældet i Frankeriget. I modsætning til hallerne i GI. Lejre, har Tissøhallerne nemlig meget få rum. Fundmaterialet giver indtryk af, at gæstebud har været afholdt i østenden, mens den vestlige del kan have været boligområde. Den specielle rumopdeling tyder imidlertid på, at hallerne ikke har været permanent beboelse, som det sandsynligvis er tilfældet i GI. Lejre. Der er heller ikke tale om, at gården udgør nogen produktionsenhed.

De mange våbenfund, valkyrierne, tilstedeværelsen af en smedie og ikke mindst søens navn "Tissø" der betyder Tir eller Tyr's Sø – den nordiske krigsguds sø giver også mulighed for en anden og for asatroende nok så interessant tolkning. Her kunne være tale om et decideret tempelkompleks for krigsguden Tyr. Et tempel, der ved særlige højtider, bl.a. tiltrak sig en stor mængde krigere fra fks Lejrekongens hird. Højtider, hvor der blev holdt marked på samme måde som det har været tilfældet med disetinget i Uppsala.

Smedjen inde på området kan også have haft en kultisk funktion fks i forbindelse med våbenofrene i søen og i forhold til at give våben en særlig kraft. Våben fra krigsgudens smedie må anses for at være noget særligt. Det der er interessant for denne artikel er imidlertid bygningen i den særlige indhegning eller kultpladsen.

Hvad der kunne underbygge tempelkompleks-tolkningen er, at kultområdet ligger, så det er det første man så, når man træde ind

gennem porten i storgårdens gærde. I begyndelsen synes det at have været en ret lille bygning på 5 gange 6 meter. Ikke stor, hvis man tænker på Panteon i Rom, men alligevel stor nok til at have kunnet rumme en statue af krigsguden Tyr. Læg i øvrigt mærke til det aflange vestvendte indgangsparti. Kultområdet har indgang i østsiden, som det bibeholder indtil hegned sløjfes.

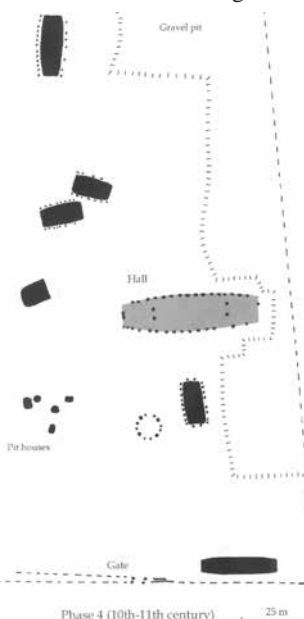
I 2 fase der dækker 7 og 800 tallet bliver et lille hov afløst af et større hus på 6 gange 20 meter. I indhegningens sydlige del udskilles et mindre område med et tværgående hegn. Smedjen er nu placeret i gårdens nordende, langt væk fra hovedbygningen.

I fase 3, begyndelsen af 900 tallet, bliver kultområdet bygget om. Hovbygningen beholder stort set sin udformning, men hegned støder nu ikke længere op til hallen. Derudover bliver der på storgården opført nogle lagerbygninger.

Fase 4 er fra slutningen af 900 tallet, hvor gården opnår sin største udstrækning. Indhegningen af kultområdet forsvinder, og bygningen bliver afløst af to nye. Det ene er et hus med skrånede støttepæler. Den anden er en rund eller muligvis korsformet bygning. I gårdens nordende opføres en samling mindre vognhuse og beboelseshuse.

Kunne det være sådan, at Harald Blåtand har nedbrudt kultområdet og evt. bygget en kirke (*den korsformede bygning?*) Derefter har Svend Tveskæg og det hedenske parti, der vippede Harald af pinden genopført gudshovet (*huset med skrånede støttepæler.*) Til sidst er hele anlægget blevet sløjdet, da den norske konge, Magnus den Gode, der var søn af Olav den Hellige, i 1042 blev konge af Danmark. I 1979 dukkede ved overgangen over Halleby Å et par grave frem med to henrettede mænd der er C-14 dateret til tiden omkring 1040 AD. En datering, der er meget tæt på bopladsens nedlæggelsestidspunkt. Var det Tyr's tempelpræster, der her blev henrettet af den kristne norske fundamentalist?

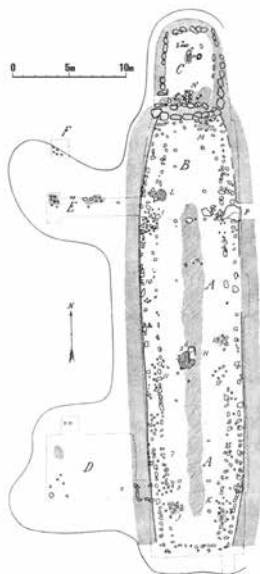
De forskellige faser i Tissøbebyggelsen

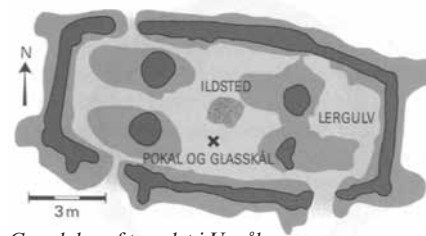
En af de senere års mest spændende "tempelfund" er gjort i den skånske jernalderbebyggelse, Uppåkra, 5 km syd for Lund.⁽¹⁵⁾ Det er almindeligt accepteret, at Uppåkra var den umiddelbare forgænger for byen Lund. Når nu Lund fik et kristent bispesæde, er det ikke utænkeligt, at også Uppåkra, der jo betyder "opager" har haft en fremtrædende position i hedensk gudedyrkelse. Derfor er det ikke underligt, at man har fundet et kultområde i Uppåkra. Det består af to klart afgrænsede områder med våbenofre. Mellem disse områder stod et hus på 13 x 6,5 m. Huset havde tre indgange, og taget blev båret af to kraftige stolpepar, der har været gravet 2 m ned. Også væggrofteme, hvor vægplankeme har været funderet, var forbavsende dybe - op til 1 m. Desuden har huset haft hjemestolper, hvis størrelse svarede til tagstolpemese, og også dørstolperne var meget solide. Hele konstruktionen er med andre ord påfaldende overdimensioneret for et hus på 13 m's længde. Huset havde været ombygget flere gange, men altid på samme sted. Ved optagning og nedsættelse af nye stolper, virker det som om, man har respekteret visse områder af huset, hvor der kan have stået gudebilleder. Under huset var et fornemt guldbæger og en glasskål nedlagt som bygningsoffer. I væggrofternes fyld blev gjort det næststørste fund af guldgubber, man kender til. Der er eksempler på guldgubber,

viser, at et gudshov kunne være udformet meget forskelligt. Fælles for dem alle er, at de har en længdeakse nord-syd. I de senere faser er der indgang i gavlene. På den første er der derimod indgangsparti i vest. Derved minder det om det "afhus," der findes på hovtomten ved gården Hofstaðir i Myvatnsveit på Island. I mange år har det mest været fra Island, man har kendt til egentlige tomter af gamle gudshov. Selv om mange af de tomter, der i islandsk folketradition er blevet udpeget som rester af gamle gudshov, senere har vist sig ikke at holde, må hovtomten ved Hofstaðir regnes for sikker.

I forhold til Tissøbebyggelsen er den bemærkelsesværdig, idet hallen, hvor blót-måltidet indtages, tilsyneladende er bygget sammen med afhuset (*der, hvor gudestøtterne står opstillet*). Lige som Bygningen på Tissøgårdens kultplads, har Hofstaðirhovet også længderetning nord-syd. I afhuset er fundet en lille forhøjning, hvor en eller flere gudebilleder kunne være opstillet og på gulvet var spor af aske, som kunne stamme fra brændofre. Hallen syd for afhuset havde langild i midten og bænke ved siderne. Syd for hallen er der fundet en grube med sodsværtede sten og dyreknogler.

Hovbygning ved gården Hofstaðir på Island

Grundplan af templet i Uppåkra

som er præget med nøjagtig samme stempel som eksemplarer fra den store og fundrige boplads Sorte Muld på Bornholm. Templet i Uppåkra har fungeret i nøjagtig samme tidsperiode som bebyggelsen ved Tissø, ca år 550 - 1050. Huset minder i dimensioner om kultpladshuset fra Tissø fase 3. Dog er der den markante forskel, at Uppåkra-templet længderetning er øst - vest.

I anden del af artiklen, som følger i næste nummer af Valraven, vil jeg se lidt på gudshovet i den norrøne litteratur. Til slut vil jeg forsøge at opstille en rekonstruktion af, hvordan et gudshov kunne have set ud, set fra en religiøs synsvinkel.

- (1) Allan A. Lund: *Adam af Bremens Krønike. Wormianum 2000*
- (2) Allan A Lunds oversættelse.
- (3) Allan A Lund: *De etnografiske kilder til Nordens tidlige historie*
- (5) Olaf Olsen : *Hov, Hørg og kirke*
- (4) Mosens Guder - *Immortal Images. Silkeborg Museum 2001*
- (6) Adam af Bremen, anden bog afsnit 48
- (7) Morten Varminde: *Kelterne*
- (8) Se Ólafía Einarsdóttir: *Om samtidsagaens kildeværdi.*
- (9) Ansgars kloster
- (10) Ham med St. Veits dans
- (11) Göran Burenholt: *Arkæologi i Norden*
- (12) Olrik og Ellekilde: *Nordens guderverden*
- (13) Michael Müller Wille: *Offerpladser på kontinenten i antologien Plats och Praksis.*
- (14) Lars Jørgensen: *Kongsgård, kultsted og marked i antologien Plats och Praksis*
- (15) Se Skalk februar 2004

Rekonstruktion af templet i Uppåkra

